

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

תורה – דברים פרק ד'

(טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בְּיוֹם הַדָּבָר יְהוָה אֲלֵיכֶם בַּחֲרֹב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (טז) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בְּיוֹם הַדָּבָר יְהוָה אֲלֵיכֶם בַּחֲרֹב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: (יז) וְתִסְתַּמְרוּן לְחֹדָד לְנַפְשֵׁיכֶם אַרְי לֹא תוֹיִתוּן כָּל דְמוֹת בְּיוֹמָא דִּי מְלִיל יִי עִמְכוּן בַּחֲרֹב מִגּוֹ אֲשַׁתָּא:

(יז) פֶּן תִּשְׁחַתּוּן וְעִשִּׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל סִמּוֹל תְּבֻנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה: (יח) פֶּן תִּשְׁחַתּוּן וְעִשִּׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל סִמּוֹל תְּבֻנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה: (יט) דִּילְמָא תַּחְבְּלוּן וְתַעֲבְדוּן לְכוּן עֲלָם דְמוֹת כָּל צוּרָא דְמוֹת דְבַר אוֹ נְקֵבָה:

(יז) תְּבֻנִית כָּל בְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ תְּבֻנִית כָּל צֶפּוֹר כְּנָף אֲשֶׁר תַּעֲוֹף בְּשָׁמַיִם: (יח) תְּבֻנִית כָּל בְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ תְּבֻנִית כָּל צֶפּוֹר כְּנָף אֲשֶׁר תַּעֲוֹף בְּשָׁמַיִם: (יט) דְמוֹת כָּל בְּעִירָא דִּי בְּאֶרְעָא דְמוֹת כָּל צֶפּוֹר גְּדָפָא דִּי פְרַח בְּאֹר רְקִיעַ שְׁמַיָּא:

(יח) תְּבֻנִית כָּל רִמְשׁ בְּאֶדְמָה תְּבֻנִית כָּל דְגָה אֲשֶׁר בְּמַיִם מִתַּחַת לְאֶרֶץ: (יח) תְּבֻנִית כָּל רִמְשׁ בְּאֶדְמָה תְּבֻנִית כָּל דְגָה אֲשֶׁר בְּמַיִם מִתַּחַת לְאֶרֶץ: (יח) דְמוֹת כָּל רִחְשָׂא דִּי בְּאֶרְעָא דְמוֹת כָּל נוּנֵי דִּי בְּמַיָּא מְלָרַע לְאֶרְעָא:

(יט) וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֵת הַשָּׁמַשׁ וְאֵת הַיָּרֵחַ וְאֵת הַכּוֹכָבִים כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעַבַּדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִתְּם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם: (יט) וּפֶן תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֵת הַשָּׁמַשׁ וְאֵת הַיָּרֵחַ וְאֵת הַכּוֹכָבִים כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וְעַבַּדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִתְּם לְכָל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם: (יט) וְדִילְמָא תִּזְקוּף עֵינֶיךָ לְשָׁמַיָּא וְתַחֲזִי יַת שְׁמַיָּא וְיַת סִיְהָרָא וְיַת כּוֹכְבֵיָא כָּל חִילֵי שְׁמַיָּא וְתִסְגְּוִי וְתִסְגְּוִי לָהוּן וְתִפְלַחְתּוּן דִּי זְמַיִן וְיִי אֱלֹהֶיךָ יִתְהוֹן לְכָל עַמְמֵיָא תַּחֲוֹת כָּל שְׁמַיָּא:

רש"י

(טז) סמל – אורה: (יט) ופן תשא עיניך – להסתכל בדבר ולתת לך לטעות אחריהם: אשר חלק ה' – להאיר להם. ד"א לאלהות לא מנעו מלטעות

אחריהם אלא החליקם דצרי הצליהם לטורם מן העולם וכן הוא אומר כי החליק אליו צעינו למנוח עונו לשנא:

נביא – ישעיה פרק מ' כב'–כו'

(כב) היישוב על חוג הארץ ויישביה פחגבים הנוטה בדרך שמים וימתחם פאהל לשבת: (כב) דאשרי בתקופ רומא שכינת יקרה וכל יתבי ארעא חשיבין קדמוהי כקמצין דמתח כזעיר שמיא ופרסינון כמשכן יקרא לבית שכינתא:

(כג) הנותן רוזנים לאין שפטי ארץ פתהו עשה: (כג) דמסר שלטונו לחולשא דיני ארעא כלמא עביד:

(כד) אף בל נטעו אף בל זרעו אף בל שרש בארץ גזעם וגם נשף בהם ויבשו וסערה פקש תשאם: (כד) אפילו יפשו אפילו יסגו אפילו יתרבו בארעא בניהון ואף רוגזה ישלח בהון ויבהתון ומימרה כעלעילא לקשא ידבר יתהון:

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

(כה) וְאֵל מִי תִדְמִיּוּנֵי וְאֲשׁוּדָה יֵאמֶר קְדוֹשׁ: (כה) ולמן תדמון קדמי ותשוון יימר קדישא:

(כו) שְׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וְרֹאוּ מִי בָרָא אֱלֹהֵי הַמּוֹצֵיָא בְּמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יְקָרָא מִרְבֵּי אוֹנִים וְאִמְיָץ פַּח אִישׁ לֹא נִעְדָּר: (כו) זקופו לדומא עיניכון וחזו למדחל קדם מן דברא אלין דאפיק במנין חילי שמיא לכולהון בשמהן קרי מסגי גבורן ותקוף חיל חד מסדרה לא מתעכב:

רש"י

מחליף כל שורש שבמקרא טעמו צאות ראשונה ונקודה הרי"ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהוא לשון פועל אינרליני"י בלע"ז:

(כו) מי ברא אלה – כל הצבא אשר תראו במרום מרוב אונים, שיש לו ושהוא אמיץ כח איש מהצבא לא נעדר שלא יקרא צבא:

(כז) חוג – לשון מחוגה (ישעיהו מד) עוגל קומפ"ש בלע"ז. ויושביה – לפניו כחגבים. כדוק – כיריעה טייל"א בלע"ז:

(כז) אף כל נטעו – אף הרי הם כמי שלא נטעו. אף כל זרעו – ועוד יתר מכאן שישורשו ויעקרו כאלו לא זרעו, זריע' פחותה מנטיעה. כל שורש צארץ גזעם – לכשיעקרו לא ישריש הגזע צארץ שיהא

כתובים – תהילים פרק קח ג'-ד'

- (ג) עוֹדָה הַנִּבְלָל וְכִנּוֹר אֶעֱיֶדָה שְׁחָר: (ג) שבה נבלא וכנרא אשבח בקרצתא:
 (ד) אוֹדָה בְּעַמִּים יְהוָה וְאֲזַמְּרָה בְּלְאֻמִּים: (ד) אודי קדמך בעמיא יי ואשבחינך באומיא:
 (ה) כִּי גָדוֹל מַעַל שָׁמַיִם חֶסֶדְךָ וְעַד שְׁחַקִּים אֲמַתְךָ: (ה) ארום רב מעלוי שמיא טובך ועד שחקי מטי קושטך:
 (ו) רִימָה עַל שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדְךָ: (ו) אתרוםם עלוי שמיא אלהים ועל כל יתבי ארעא איקרך:
 (ז) לְמַעַן יַחַלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינָךָ וְעֵנְנֵי: (ז) מן בגלל דישתזבון רחימך פרוק ימינך ועני יתי:

רש"י

(ה) מעל שמים – וכחוצ אחד אומר (תהלים נ"ז) עד שמים פירשו רבותינו כאן בעושין לשמה כאן בעושין שלא לשמה:
 (ז) וענני – שכל עמך וידידך תלוין בן:

(ג) אעירה שחר – דרך שחר מלכים השחר מעוררם ואני מעורר את השחר שאני קם חרות לילה שהגבל והכנור מעוררני כמו שאמרו רבותינו כנור היה תלוי למעלה ממטחו של דוד כיון שהגיע חצי הלילה רוח רפוינית מנשבת בו והוא מנגן מאליו:

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

משנה – בכורות פרק ו'

(א) על אֵלוֹ מוֹמִיִן שׁוֹחֲטִין אֶת הַבְּכוֹר, נִפְגְּמָה אֲזָנוֹ מִן הַסְּחוּס, אֲבָל לֹא מִן הָעוֹר, נִסְדָּקָה אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא חִסְדָּה, נִקְבָּה מְלֵא כְרִשִּׁינָה, אוֹ שִׁיבְשָׂה. אִיזוֹ הִיא יִבְשָׂה, כֹּל שֶׁתִּנְקַב וְאִינָה מוֹצִיאָה טַפַּת דָּם. רַבִּי יוֹסִי בֶן מִשְׁלָם אוֹמֵר, יִבְשָׂה, שֶׁתִּהְיֶה נִפְרָקֶת:

נפרכת - נעשית פירוכים ופתיחים כשממשימים בה. ואין הלכה כר' יוסי. וכל הגי מומין דחשיב צמתניתין ששוחטין עליהן את הבכור ילפינן מקראי, דכתיב (דברים טו) וכי יהיה זו מוס, כלל. פסח או עור, פרט. כל מוס רע, חזר וכלל. כלל ופרט וכלל, אי אחת דן אלף כעין הפרט. מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ואינו חוזר, אף כל מומין שבגלוי ואינו חוזר:

רע"ב - (א) נפגמה - אין פגימה בלא חסרון. אבל סדק משמע נמי בלא חסרון. ושיעור פגימה כדי שתחגור בה לפורן: הסחוס - תנוך האוזן שקורין טנרו"ס בלע"ז: אבל לא מן העור - לעור הדך בריא ולא הוא מומא. והאי עור היינו אליה רכה של אוזן: ניקבה מלוא כרשינה - שיש בחלל הנקב שיעור גרגיר של כרשינה. בין שהנקב ארוך בין עגול, אם יש בכולו כדי להאטרף בחללו כשיעור גרגיר של כרשינה, הרי זה מוס: שתהא

(ב) ריס של עין שנקב, שנפגם, שנסדק, הרי בעיניו דק, תבלול, חלזון נחש, וענב. ואיזהו תבלול, לבן הפוסק בסידרא ונכנס בשחור ונכנס בלבן, אינו מום, שאין מומים בלבן:

שיש צעינו כגרגיר של ענב: לבן הפוסק בסירא - סירא היינו שורה שצעינו סביב השחור שמשם מראית העין צאה. ואם חוט לבן יולא מן הלבן שצעינו ופוסק אותה שורה ונכנס בשחור, הוי מוס: שחור ונכנס בלבן - אם חוט אחד שחור יולא מן השחור שצעינו ופוסק בסירא ונכנס בלבן: אינו מוס שאין מומין בלבן - ללאו עין הוא אלף שומן העין:

רע"ב - (ב) ריס של עין - עפעף של עין: הרי בעיניו - כלומר הרי שיש בעיניו: דק - טיל"א בלע"ז: חלזון נחש - היינו חלזון היינו נחש. וקורהו נחש שעשוי מנומר כנחש. והוא בשר נוסף הנמשך וחלופה קלת מן השחור שצעינו. וקורין לו בערבי טפר"א כמו שקורין ללפורן טפרא. לפי שהוא חופה את העין כדרך שהלפורן חופה בשר האלבע: ועינב -

(ג) חורוד והמים הקבועים. איזהו חורוד הקבוע, כל ששהה שמונים יום. רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר, בודקין אותו שלשה פעמים בתוך שמונים יום. ואלו הם מים הקבועים, אבל לח ויבש של גשמים, לח ויבש של שלחים. אבל היבש ואחר כך אבל הלח, אינו מום, עד שיאכל היבש אחר הלח:

ואין החורוד קבוע עד שיעמוד שמונים יום. ואם לא דקוהו בתוך שמונים יום, אע"פ שנמצא החורוד שם ביום שמונים לא הוי מוס, דשמא בינתים הלך וחזר. והלכה כר' חנינא בן אנטיגנוס: אלו הן המים הקבועים - כלומר במאי ידעינן אי קבועים או עוזרים: אבל לח ויבש של גשמים - אם האכילוהו לרפואה תבן וחאיר שקורין פיינ"ו בלע"ז: לח - הגדל

רע"ב - (ג) חורוד - כמין טפין לבנות צעין. חרוס לבן, חור: והמים - היורדים אל העין ומונעים הראות: הקבועים - אחרווייהו קאי, אחרוד והמים: בודקין אותו שלשה פעמים בתוך שמונים יום - בכל עשרים ושבועה יום שהוא שליט הזמן של שמונים יום בקירוב, בודקים אותו אם הלך החורוד. ואם הלך, אע"פ שחזר, מונין לו שמונים מיום שחזר.

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

ניסן מאכילין אותו בחדר וחזי ניסן, ותזן וחזיר הגדל באלול וחזי תשרי מאכילין אותו באלול וחזי תשרי, ללא שחטינן ליה עד שיעברו עליו כל ימי הקיץ ויבדוק בשניהם. ואם לא נתרפא הוא מוס. ורביך שיאכל מהם לא פחות מכרונגרת בכל סעודה וסעודה כל שלשה חדשים בתחילת הסעודה ולאחר ששחה, ולא יהיה כפות בשעה שאוכל העשבים הללו לרפואה, ולא יהיה יחידי אלא עם חבריו, בשדה ולא בתוך העיר. ואם שלמו כל התנאים הללו ולא נתרפא הוא מוס ושחטינן עליו:

(ה) חֲטָמוּ שְׁנֵקֶב, שְׁנַפְגָּם, שְׁנַסְדָּק, שְׁפָתוֹ שְׁנַקְבָה, שְׁנַפְגָּמָה, שְׁנַסְדָּקָה, חֲטִיו הַחֵיצוֹנוֹת שְׁנַפְגָּמוּ אוֹ שְׁנַגְמָמוּ, וְהַפְנִימִיּוֹת שְׁנַעְקָרוּ. רַבִּי חֲנִינָא בֶן אֲנָשִׁיגְנוֹס אָמַר, אֵין בּוֹדֵקִין מִן הַמַּתְאִימוֹת וְלַפְנִים, אִף לֹא אֵת הַמַּתְאִימוֹת:

שבאמצע הפה: שנפגמו – נחסרו: נגממו – נימוקו ולא נשאר מהם אלא רושם מועט ואינו בולטות כמו שרגילין להיות: והפנימיות – שינים הגדולות שקורין משילא"ש שנעקרו לגמרי. אבל נפגמו ונגממו לא הוא מוס: אין בודקין מן המתאימות ולפנים – שינים הגדולות שאחת נראית כשתיים ועשויות כתאומות, משם ולפנים אינו נחשב מוס מפני שהוא סתר. והן עצמן שנעקרו לא הוא מוס. ואין הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס:

בחדר וחזי ניסן: ויבש – הגדל באלול וחזי תשרי: של גשמים – היינו שגדל בשדה בית הבעל. ומתניתין חסורי מחסרה והכי קתני, אכל לח ויבש של גשמים, הרי זה מוס. של בית השלחין, אינו מוס. ודגשמים נמי, אכל יבש ואחר כך אכל לח אינו מוס, עד שיאכל יבש אחר הלח: של בית השלחין – ארץ הכריכה להסקות לא הוא רפואה ולא בדקין ביה: אכל יבש ואחר כך לח – לרפואה, אין זו רפואתו, ואע"פ שלא נתרפא בכך אינו מוס: עד שיאכל יבש אחר הלח – זו היא דרך רפואתו, בתן וחזיר הגדל באלול וחזי

רע"ב – (ז) חוטמו שניקב וכו' – והוא שניקבו מחילות החיצונות של חוטם, שהנקב נראה מבחוץ. אבל ואם אינו נראה אלא מבפנים כגון שניקבה מחילה החולקת את החוטם, אינו מוס, סתם הוא, ואנן ילפינן מכלל ופרט וכלל דמומין שבגלוי בעינן: שנפגם – ויש בו חסרון: שנסדק – ואין בו חסרון. ושיעור פגימה, כדי שתחגור בה לפורן: שפתו – שורה חיונה של שפה, כלומר חודה החיצון: חיטיו החיצונות – השינים

(ה) נַפְגָּם הַזּוֹבֵן, אוֹ עֲרִיָה שֶׁל נֶקֶבָה לֹא מִן הַפָּרָק, אוֹ שֶׁהָיָה רֹאשׁ הַזּוֹבֵן מִפְּצִיל עֵצִים, אוֹ שִׁישׁ (בְּשָׂר) בֵּין חֲלִיאַ לְחֲלִיאַ מְלֵא אֶצְבָּע:

עלם – הזנב התלוי למטה נקלף העור ובשר ונשאר העצם מגולה, שוב אין מעלה ארוכה, הואיל ובראש הזנב הוא: מפליל – כמו אשר פלל (בראשית ל) פירוש אחר, שנחלק הזנב בקצהו לשתי זנבות וככל אחת משתיהן עלם: בין חוליא לחוליא מלא אצבע – שחוליות של זנב רחוקות זו מזו מאלאו אצבע דהיינו רוחב גדל:

רע"ב – (ה) הזובן – הנרתיק שהגיד של הבהמה חבוי בו, כשנפגם הוא מוס ללא הדך בריא. אבל ניטל לא הוא מוס, דחוזר לאיתנו: עריה של נקבה – בית הערוה הבולט לחוץ ונראה על אשר שטח הגוף: צמוקדשים – בשאר קדשים שיש בהן נקבה כגון שלמים. לחילו בצבור ליכא נקבה: אבל לא מן הפרק – דנפגם בין הפרקים מעלה ארוכה כשלא נחתך כל הזנב: או שהיה ראש הזנב מפליל

(ו) אין לו ביצים, (או) אין לו אלא ביצה אחת. רבי ישמעאל אומר, אם יש לו שני ביסין, יש לו שתי ביצים. אין לו אלא כיס אחד, אין לו אלא ביצה אחת. רבי עקיבא אומר, מושיבו על עכוזו וממעה, אם יש שם ביצה, סופה

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

לְיָצֵאתָ. מֵעֵשָׂה שְׂמֵעָה וְלֹא יֵצֵאתָ, וְנִשְׁחַט וְנִמְצָאתָ דְבוּקָה בְּכַסְלִים, וְהִתִּיר

רַבִּי עֲקִיבָא וְאַסֵּר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי:

אחת דמי: רבי עקיבא אומר – זידוע לא אמרינו, אלא מושיבו על עכוזו גרסינו. ודוגמתו צפרק כילד מעברין (דף 97) עכוזו תנו או אכוזו תנו. על עכוזו, על עגבתו אחת מושיבין את הצכור שאין לו אלא זינה אחת בשני כיסין: וממעך – וממשמש כמים ובכסלים: אם יש שם זינה אחת סופה לזאת – ואם אינה יולאה הוא מוס: והתיר ר' עקיבא – להוי מוס הואיל ולא מלאה במקומה כשמייעך ומשמש. וכן הלכה:

רע"ב – (ו) אין לו זינים או אין לו אלא זינה אחת – מתניתין חסורי מחסרה והכי קתני, אין לו שתי זינים בשני כיסין אלא זכים אחד, אי נמי שני כיסין וזינה אחת, הכי זה מוס: רבי ישמעאל אומר אם יש לו שני כיסים – אסיפא פליג דקאמר תנא קמא אם אין לו אלא זינה אחת ושני כיסין הוי מוס, לא היא, דכל שיש לו שני כיסין זידוע שיש לו שתי זינים. אבל ארישא מודה דכי אין לו אלא כים אחד כמי שאין לו אלא זינה

(ז) בַּעַל חֲמֵשׁ רַגְלִים, או שְׁאִין לוֹ אֶלְאָ שְׁלֹשׁ, וְשִׁרְגְלֵיו קְלוּטוֹת בְּשֵׁל חֲמוּדָה, וְהִשְׁחוּל, וְהִכְסוּל. אֵיזָהוּ שְׁחוּל, שֶׁנִּשְׁמָטָה יָרְכוּ. וְכִסּוּל, שֶׁאֶחָת מִיָּרְכוֹתָיו גְּבוּהָה:

מוס, דפרסות זמה טהורה אינן עגולות: שחול – שנשמטה ירכו. תרגום משתיהו ושמות זו שחלתיה: כסול – דרך הבהמה שהיך מחוברת לאליה סמוך לכסלים, ולא למעלה מן הכסלים, וזו היך על גבי הכסל:

רע"ב – (ז) בעל חמש רגלים או שלש – הא דחשבינן ליה בעל מוס ולא טריפה, הני מילי כשיתר או חסר זידיו דהיינו אותם של דהראש. אבל חסר רגל או יתר רגל מרגליו האחרונים, הוי טריפה ואסור באכילה: קלוטות – עגולות. ואפילו הן סדוקות הוי

(ח) נִשְׁבֵּר עֵצִים יָדוּ, וְעֵצִים רַגְלָו, אִף עַל פִּי שְׁאִינוּ נִבְרָ. מוּמִין אֵלָּו מִנְּהָ אֵילָא בְּיָבֵנָה, וְהוּדוּ לוֹ חֲכָמִים. וְעוֹד שְׁלֹשָׁה הוֹסִיף. אָמְרוּ לוֹ, לֹא שְׂמֵעָנוּ אֶת אֵלָּו. אֵת שְׁגִלְגַל עֵינוּ עֲגוּל בְּשֵׁל אָדָם, וּפְיוֹ דוּמָה לְשֵׁל חֲזִיר, וְשֶׁנְּטַל רַב הַמְדַבֵּר שֶׁל לְשׁוֹנוֹ. וּבֵית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶן אָמְרוּ, הָרִי אֵלָּו מוּמִין:

כשל אדם – דלאו היינו אורחא שיהא גגל עין הבהמה עגול כשל אדם: רוב המדבר – היינו אותו קלת הלשון שאינו מודבק למלקוחיו: ובית דין של אחריהן אמרו הרי אלו מומין – וכן הלכה:

רע"ב – (ח) אע"פ שאינו ניכר – כשהוא עומד שאין השצר נראה, אבל ניכר כשהוא מהלך שהוא לולע. דאי אינו ניכר כלל לא הוי מוס: מומין אלו – נשצר עכס ידו ועכס רגלו שהזכרו למעלה: אילא – שם חכס: עגול

(ט) מֵעֵשָׂה שֶׁהִלְחִי הַתַּחַתּוֹן עוֹדֵף עַל הָעֲלִיוֹן, וְשִׁלַּח רַבֵּן שְׂמֵעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לְחֲכָמִים וְאָמְרוּ, הָרִי זֶה מוּם. אֲזַן הַגְּדִי שֶׁהִיָּתָה כְּפוּלָה, אָמְרוּ חֲכָמִים, בְּזַמַּן שֶׁהָיָא עֵצִים אֶחָד, מוּם. וְאִם אֵינָה עֵצִים אֶחָד, אֵינָה מוּם. רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן גַּמְלִיאֵל אָמְרָ, זָנַב הַגְּדִי שֶׁהָיָא דוּמָה לְשֵׁל חֲזִיר, וְשְׁאִין בָּהּ שְׁלֹשׁ חֲלִילוֹת, הָרִי זֶה מוּם:

עודפת על התחתונה, אבל שפתו התחתונה עודפת על העליונה מודים רבנן דהוי מוס. ומעשה נמי שהלחי התחתון עודף על העליון ואמרו חכמים הרי זה מוס. והני מילי כשעכס

רע"ב – (ט) מעשה שהלחי התחתון – משום דתנו לעיל דפיו דומה לחזיר פליגי רבנן עליה דאילא, קמשמע לן השתא דלא פליגי רבנן עליה אלא בשפתו העליונה

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

אינו מוס – וטעמא לא אחפרש. ומכל מקום לא דמי לבעל חמש רגלים, לאוזן בתוך אוזן אינו נראה כל כך: שהיא דומה לשל חזיר – עגולה כזנב החזיר ואע"פ שאינה דקה כמותה: שלש חוליות – דוקא כזנב של טלה הוא דבעינן שלש חוליות. אבל זנב של גדי, חוליא אחת בלבד מוס. שתיים אינו מוס. וכן הלכה:

(י) רַבִּי חֲנִינָא בֶן אֲנְטִיגֵנוֹס אָמַר, אֵת שְׂיִבְלַת בְּעֵינֵינוּ, וְשִׁנְפָּגַם עֵצִים יָדוּ, וְעֵצִים רְגָלוֹ, וְשִׁנְפָּסֶק עֵצָמוֹ שְׂבָפִיו. עֵינֵינוּ אַחַת גְּדוּלָּה וְאַחַת קִטְנָה, אֲזִנּוּ אַחַת גְּדוּלָּה וְאַחַת קִטְנָה, בְּמִדְּאָה אֲבָל לֹא בְּמִדְּהָ. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, אַחַת מִבִּיַּצְיוֹ גְּדוּלָּה בְּשִׁתִּים בְּחִבְרָתָהּ, וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים:

נפגמו או נגממו הוא מוס: עינו אחת גדולה – כשל עגל: ואחת קטנה – כשל אווז: במראה – שנראה לכל שזו גדולה מזו: אבל לא במדה – שאם אינו ניכר אלא במדה, אינו מוס: ולא הודו לו חכמים – לרבי יהודה. והלכה כחכמים:

(יא) זָנַב הָעֵגֶל שְׂאִינָה מִגַּעַת לְעֵרְקוֹב, אָמְרוּ חֲכָמִים, כָּל מִרְבֵּית הָעֵגֶלִים בֶּן, כָּל זָמַן שֶׁהָיוּ מִגְדִּילִין הֵם נִמְתָּחוֹת. לְאִיזָה עֵרְקוֹב אָמְרוּ, רַבִּי חֲנִינָא בֶן אֲנְטִיגֵנוֹס אָמַר, לְעֵרְקוֹב שְׂבָאֲמִצֵּעַ הִירָה. עַל אֵלֹו מוֹמִין שׁוֹחֲטִין אֵת הַבְּכוֹר, וּפְסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין נִפְדִּין עֲלֵיהֶן:

הוא הקפיץ העליון שפירשתי דכנגדו בגמל ניכר: על אלו מומין שוחטין את הבכור – אע"ג דתנן בריש פירקין על אלו מומין שוחטים את הבכור, הדר תנייה הכא, משום דתנן שלשה הוסיף וכו' ואמרו לו לא שמענו את אלו, הדר וכללינהו לומר שאף על אלו מומין שוחטים:

(יב) אֵלֹו שְׂאִין שׁוֹחֲטִין עֲלֵיהֶן לֹא בְּמִקְדָּשׁ וְלֹא בְּמִדְּינָה, חוֹרְדִּין וְהַמִּים שְׂאִינָם קְבוּעִין, וְחֲטִיו הַפְּגָמִיּוֹת שֶׁנִּפְגְּמוּ, (אֲבָל לֹא) שֶׁנֶּעְקְרוּ, וּבַעַל גָּרֵב, וּבַעַל יִבְלַת, וּבַעַל חֲזוּיָת, וְזָקוֹ, וְחוּלָה, וּמְזָהָם, וְשֶׁנֶּעְבְּדָה בּוֹ עֵבֶרָה, וְשֶׁהִמִּית אֵת הָאָדָם (עַל פִּי עַד אֶחָד אִו עַל פִּי הַבְּעֵלִים), וְטַמְטוּם, וְאֲנְדְרוּגִינוֹס, לֹא בְּמִקְדָּשׁ וְלֹא בְּמִדְּינָה. רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אָמַר, אֵין מוּם גְּדוֹל מִזֶּה. וְחֲכָמִים אָמְרִים, אֵינוּ בְּכוֹר, אֵלֹא נִגְזָז וְנִעְבְּד:

המוזכר: ולא במדינה – שאינן מומין קבועים להפקיע קדושתן. אלא מניחין אותן עד שיפול

הלחי התחתון עורף על העליון אזו הוא מוס אפילו צבהמה. אבל אין זה עמס אלא ששפתו התחתונה ארוכה ומקבלת את העליונה, הוא מוס צאדם אבל לא צבהמה: אוזן הגדי שהיתה כפולה – שיש לו שתי אזנים מאל אחד אוזן בתוך אוזן: בזמן שהיא עמס אחד – שאין לה אלא תנוך אחד, שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה, הוא מוס: ואם אינה עמס אחד – שהתנוכים מובדלים למעלה:

רע"ב – (י) יבלת – פורו"ש בלע"ז. ואפילו היא בלובן שבעין, ויש בה שער, הרי זה מוס: ושנפגס עמס ידו – שניכר המוס. ולעיל איירי בשנסבר: ושנספק עממו שצפיו – שהשנים קבועות זו. ולמעלה מן החוטין קא מיירי. לאי חוטין גופייהו דהיינו השנינים עממן שצאממע הפה, הא תנן לעיל דאפילו

רע"ב – (יא) לערקוב – לקשר העליון שהוא מקום חבור הירך עם השוק. וכנגדו בגמל ניכר שיש לו כנגד ארכובה עליונה זו עמס בולט לחוץ: כל מרבית העגלים כן – כל תרבות עגלים ומנהגן שיהא זנבן מגיע לערקוב והלכך צריך מהכי הוא מומא, וכשהן גדילות נמתחת עד למטה: שצאממע הירך –

רע"ב – (יב) לא במקדש – לפי שאינן ראויין, שאין מקריבין במקדש אלא מן

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

האדם על פי עד אחד, שאין לו אלא עד אחד לא ברביעה ולא בנגיחה: או על פי עצמו – שאין שם עד, אלא הבעלים אמרו ראינוהו שנרבע או שהמית. ואינו נסקל על פיהם. ואי הוּו שנים עדים כשרים מעידים בדבר, הוּו השור בסקילה, ואפילו בהנאה מיחסר: ועומטום ואנדרוגינוס – לספק זכר הם וקדשי, ספק נקבה ולא קדשי: אין לך מוס גדול מזה – אלאנדרוגינוס קאלי. [דמקום] נקבות הוּו כמוס, והוּו כזכור בעל מוס, ונשחטו במדינה ואסור בגיזה ועבודה: וחכמים אומרים אינו צבור – דבריה צפני עצמו הוא. ונגזז ונעבד. והלכה כחכמים:

בהן מוס אחר קבוע ויהיו נשחטים עליו: גרז – מין שחין לח מבחוץ ומצפנים. וגרז האמור בתורה דהוּו מוס, הוא שחין יבש: יבלת – בלובן העין ואין בה שער. ולעיל לחשיב לה במומין ששוחטין עליו, מיירי ליש בה שער: ובעל חזוית – תרי גווני חזוית הוּו, חזוית המלכית היא ילפת הכתובה בתורה, שהוא לח מבחוץ ויבש מצפנים, והוּו מומא דלח הדך בריא, לאמר מר, למה נקרא שמה ילפת, שמלפפת והולכת עד יום המיתה. וחזוית השנויה כאן היא מין שחין שיש לה רפואה: ומזוהם – שיואל ממנו ריח רע: ושנעבדה צו עבירה – שרבע את האשה או שהמית את

גמרא – בכורות דף ל"ו ע"א

א"ר אילעא לא היו מוחזקין בו שהוא בכור ובא אחד ואמר שהוא בכור ומומו עמו נאמן מאי קא משמע לן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר תנינא האשה שאמרה אשת איש הייתי וגרושה אני נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר מהו דתימא התם הוא דאי בעיא לא אמרה אבל הכא דלא סגיא דלא אמרה דקדשים בחוץ לא אכיל אימא לא הפה שאסר הוא קא משמע לן דאי משום הכי הוה שדי ביה מומא דניכר ואכיל ליה מתקיף לה מר בר רב אשי מאי שנא מההוא גברא דאוגר ליה חמרא לחבריה וא"ל לא תיזיל באורחא דנהר פקוד דאיכא מיא זיל באורחא דנרש דליכא מיא אזל באורחא דנהר ומית חמרא ואתא וא"ל באורחא דנהר פקוד אזלי ומיהו מיא לא הוּו ואמר רבא מה לו לשקר אי בעי אמר באורחא דנרש אזלי ואמר אביי מה לו לשקר במקום עדים לא אמרינן הכי השתא התם ודאי איכא מיא התם ודאי שדי ביה מומא חששא הוא ובמקום חששא אמרינן מה לו לשקר:

רש"י על הגמרא

– ומותרת להנשא: דאי בעיא לא אמרה – כלומר אי הוה חשילא להינשא בחיי בעלה בלא גירושין הוה שתקה ולא אמרה אשת איש הייתי דהא צפנויה מחזקין לה: אבל הכא בצבור דלא סגיא דלא אמר – צבור הוא לתימא ליה חכס מוס קבוע הוא או עובר דקדשים תמימים אין הכהן נחשד לאכול בחוץ

לא היו מוחזקין – בטלה שהוא צבור ובא בהן בעליו ואמר צבור הוא זה ומומו עמו שלא הוטל מוס זה בכונה ואתי לאחווי לחכס אי קבוע הוא אי עובר הוא: נאמן – דהפה שאסר ואמר צבור הוא התיר ואמר מומו עמו: אשת איש הייתי – ולא היינו מוחזקין בה שהיא אשת איש מעולם: נאמנת

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

זכור ליכא למימר הכי זבעל כרחק אחי לקמן דחי הוה שחיט ליה זלל מומחה כיון דכולי עלמא ידעי שהוה זכור הוה חסדי ליה: זמקום עדים – דאנן סהדי זלל שעתא איכא מיא וה"נ כיון דאנן סהדי דכהנים חסודים על המומין לא נימא מה לי לשקר: הכא ודאי שדא זיה מומא – זתמיה:

זכר כרת הוה חזל נחשד להטיל זו מוס ללאו זעלמא הוה ולא יהא נאמן קמ"ל לנאמן: דאם כן – דהוה הטיל זו מוס הוה שדי זיה מוס הניכר אפי' לעס הארץ שהוה מוס והו לא הוה זעוי למיתי קמן ולמימר זכור הוה דהא אין אדם אחר יודע שהוה זכור ובקלשים זחון נמי ליכא לספוקיה דהא מוס ניכר שדא זיה והיכא דאנן יודעין שהוה

זוהר – ואתחנן דף רסה' ע"ב

רבי חייא אומר, האי מאן דבעי דיסתמר אורחוי, לא יעבר על מייא דאושדין קמי פתחא. בגין דתמן שדי חד שידא, והוא בין תרין דשין דפתחא, ואנפוי לקבליה דפתחא, ואסתכי כל מה דעבדין בביתא, ולא לבעי ליה לאנוש (לאיניש) דישידי מייא בין תרי תרעי. רבי יצחק אומר, מיין עלילן לית לן בה. והוא דלא יושיט לון ארץ קלנא. מאי טעמא. בגין דאית ליה רשו לנזקא. ולא עוד אלא דיהדר רישיה לקבלי ביתא, ובכל מה דאסתכל אתלטייא: תלת מאה ושתין וחמש, כחושבון ימי שתא, אית ליה שמשין, דהוא שליט עלייהו, וכלהו נפקין עם בר נש, כד נפק מתרעא דביתיה. אומר רבי אלעזר, כל דא בעי קודשא בריה הוא לנטרא לון לישראל, ואתקין שמייה קדישא לעילא, דאיהו אורייתא, ואורייתא כללא חד שמה קדישא איהו, ומאן דאשתגדל באורייתא, אשתגדל בשמיה:

תא חזי, בעי בר נש בפתחא דביתא לרשמה שמה קדישא, דאיהו מהימנותא דכלא. דהא בכל אתר דשמה קדישא אשתכת, זיניו בישין לא משתכחי תמן, ולא יכלין לקטרגא ליה לבר נש, כמה דכתיב, (תהלים צא) לא תאונה אליה רעה וגו'. (מזוזא אקרי). אתר דפתחא דביתא שריא, כגוונא דלעילא, אתר דפתחא דביתא עלאה שריא, מזוזא אקרי. דהוא תקונא דביתא, ופתחא דביתא. מההיא מזוזא ערקין מארי נימוסין, מארי דדיגין קמיה לא משתכחין. וקבל דא לתתא, כד בר נש אתקין מזוזא לפתחא דביתא, והאי שמה קדישא רשים באתווי, האי בר נש אתעטר בעטרדי דמאריה, ולא קרבין לפתחא דביתיה זיניו בישין, ולא משתכחי תמן:

הלכה – הרמב"ם הלכות תפילה פרק יד'

(ה) אין המקרא רשאי (להקרות לכהנים) עד שיכלה אמן מפי הציבור ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי המקרא ואין הציבור עונין אמן עד

חק לישראל – פרשת ואתחנן יום ה'

שתכלה הברכה מפי הכהנים ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמון מפי הציבור ואין שליח ציבור רשאי לענות אמון אחר הכהנים כשאר העם שמא תטרף דעתו ולא ידע איזו ברכה מקרא אותן אם פסוק שני או פסוק שלישי:

(ו) אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הציבור עד שיתחיל שליח ציבור שים שלום ואין הכהנים רשאים ליעקר ממקומן עד שיגמור שליח ציבור שים שלום ואין רשאים לכופף קשרי אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם מן הציבור ומתקנות עזרא שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהן אלא עומדין יחפין:

(ז) כשיהיו הכהנים מברכין את העם לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתן אלא יהיו עיניהם כנגד הארץ כעומד בתפלה ואין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין את העם כדי שלא יסיחו דעתם אלא כל העם מתכוונין לשמוע הברכה ומכוונים פניהם כנגד פני הכהנים ואינם מביטים בפניהם:

(ח) אם היה הכהן המברך אחד מתחיל לברך מעצמו ושליח ציבור מקרא אותו מלה מלה כמו שאמרנו היו שנים או יותר אינן מתחילין לברך עד שיקרא להם שליח ציבור ואומר להם כהנים והם עונים ואומרים יברכך והוא מקרא אותן מלה מלה על הסדר שאמרנו:

לע"נ

זאב וזיים בן שרה, משה דוד בן סוזנה מלכה, גד גבריאל בן סוזן, סוזנה מלכה בת שמואלה, דניאלה פורטונה בת ראל, צדיקה בת שרה ז"ל.